

БУХТА Галина,
завідувачка бібліотеки, викладач
Іллінецького аграрного фахового коледжу
(м. Іллінці Вінницької обл., Україна)
Ilin.bibl@gmail.com

**ФОРМУВАННЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ
АКАДЕМІКА НААН А. О. БАБИЧА У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ НАУКИ
(друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)**

Стаття присвячена питанням становлення наукового світогляду й розвитку інтелектуальної думки видатного ученого у галузі агрономії, доктора сільськогосподарських наук, лауреата Державної премії України у галузях науки й техніки, академіка НААН Анатолія Олександровича Бабича (1936–2015).

Дослідження ґрунтується на принципах історичного пізнання з описовою формою подання інформації, її об'єктивності, системності й послідовності із використанням загальнонаукових методів аналізу та синтезу. Використання хронологічного принципу сприяло поєднанню різних засобів дослідження із тенденціями історичного розвитку аграрної науки й етапів формування особистості науковця.

У процесі дослідження життєпису ученого, його наукової діяльності упродовж дніпропетровського (1961–1980) та вінницького (1980–2015) періодів виявлено, що вищезазначена тема вивчалася фрагментарно і комплексного аналізу не отримала. Вивчення наукового спадку А. О. Бабича є ціннісним орієнтиром розуміння різних етапів формування й розвитку багатопрофільного науковця, розуміння актуальності його історичної ролі, як ученого й організатора сільськогосподарської дослідної справи у галузі агрономії. З'ясовано органічне поєднання світогляду ученого через наукові здобутки з питань селекції, рослинництва й кормовиробництва.

Ключові слова: *О. А. Бабич, аграрна наука, учений, наукова діяльність, наукова школа, наукові праці, селекція, кормовиробництво, рослинництво, кормовий білок.*

FORMATION OF THE SCIENTIFIC VIEWS OF NATIONAL ACADEMY OF AGRARIAN SCIENCES OF UKRAINE ACADEMICIAN A. O. BABYCH IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SCIENCE (second half of the XX th – beginning of the XXI century)

The article is devoted to the question of the formation and development of the scientific worldview and intellectual opinion of the outstanding scientist in the field of agronomy, doctor of agricultural sciences, laureate of the State Prize of Ukraine in the fields of science and technology, NAAS academician Anatoliia Oleksandrovycha Babycha (1936–2015).

The research is based on the principles of historical knowledge with a descriptive form of information presentation, its objectivity, systematicity and consistency using general scientific methods of analysis and synthesis. The use of the chronological principle contributed to the combination of various means of research with the trends of the historical development of agricultural science and the stages of the formation of the scientist's personality.

While researching the scientist's biography, his scientific activity during the Dnipropetrovsk (1961–1980) and Vinnytsia (1980–2015) periods, it was found that the above topic was studied fragmentarily and did not receive a comprehensive analysis. The study of the scientific heritage of A. Babych is a valuable guide to understanding the various stages of the formation and development of the multidisciplinary scientist, understanding the relevance of his historical role as a scientist and organizer of agricultural research in the field of agronomy. The organic combination of the worldview of the scientist through scientific achievements in animal breeding and plant breeding and feed production is clarified.

Keywords: *A. O. Babych, agricultural science, scientist, scientific activity, scientific school, scientific works, selection, feed production, crop production, feed protein.*

Постановка проблеми. Аграрна вітчизняна наука кінця XX – початку XXI ст. презентувала перспективну модель новітніх змін, здійснивши практичну реалізацію здобутків світового значення шляхом створення нових наукових парадигм. Особливу зацікавленість у галузях аграрного дослідництва й виробництва викликає постать ученого, селекціонера-дослідника А. О. Бабича. Його наукові розвідки, нестандартні підходи у проведенні досліджень, їх результативність і новизна забезпечили упровадження у вітчизняне сільське господарство інновацій у галузі кормовиробництва й кормового білка, сприяли становленню і розвитку міжнародних аграрних взаємовідносин із провідними країнами Європи, Північної Америки, Японії й Азії.

Головні напрями наукової діяльності А. О. Бабича – пошук оптимальних шляхів вирішення назрілих актуальних завдань селекції, рослинництва і кормовиробництва, зокрема у процесі трансформації економіки у ринкові відносини. Сьогодні більш уважного ставлення потребують критерії логічного нагромадження інформаційних знань, зростання і структурування синтезованої думки щодо професійного розвитку й становлення А. О. Бабича у різні періоди його життя й діяльності, збагачення знань про історичний шлях ученого у параметрах трансформаційних та інформаційних змін царини аграрної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми, а саме відтворенням бібліографічних даних, узагальненням значного наукового спадку А. О. Бабича займалися В. А. Вергунов, Н. Б. Щебетюк, К. С. Михайлов та ін. Важливі аспекти досліджуваної проблематики певною мірою висвітлені ними у покажчику наукових праць [1], в якому систематизовано творчий період ученого (1963–2003), проаналізована спадщина «активу академіка», його наукова, дослідницька, педагогічна, громадська діяльність.

Інтерес викликає праця А. Г. Степаненка [2] про основні віхи життя А. О. Бабича і періоди його науково-практичної діяльності. Привертає увагу дослідження ученого-грунтознавця К. С. Михайлова [3], в якому автор опирався на теоретичні, методологічні й експериментальні аспекти діяльності А. О. Бабича та базисні основи його наукової школи. Однак, майже усі вагомі аналітичні дослідження присвячені річницям життя та творчості науковця.

Аналіз галузевих наукових видань дозволив відстежити генезис думки ученого у досліджуваних періодах. Його науковий спадок фрагментарно висвітлювався у засобах масової інформації (вінницький період) журналістами: Б. М. Поліщуком, А. Г. Степаненком та ін.

Сьогодення потребує пошанування видатних дослідників, у тому числі й вивчення наукової діяльності А. О. Бабича – творця, реалізатора наукових ідей та збирача наукової інформації. Переосмислення потребують як його життєвий шлях, трудова діяльність, так і вагомий спадок науковця-новатора. До

наукового обігу у процесі дослідження уперше залучена Особова справа А. О. Бабича [4].

Мета статті полягає у тому відстеженні й узагальненні діяльності науковця-новатора шляхом детального вивчення архівних документів і друкованих видань. На основі порівняльного аналізу через призму аграрної науки у цілому охарактеризовано головні періоди його діяльності як видатного винахідника і селекціонера, організатора й успішного керівника Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН.

Методологічні підходи обґрунтовані пріоритетом документальних джерел, які дозволяють проаналізувати етапи становлення й послідовність формування наукового світогляду ученого та його внеску у розвиток дослідної справи й аграрного виробництва. Основу дослідження склали головні принципи загальнонаукових методів історизму й об'єктивізму, науковості, історико-біографічного аналізу. Використання хронологічного принципу сприяло поєднанню різних засобів дослідження із тенденціями історичного розвитку аграрної науки у хронологічних межах кінця ХХ – початку ХХІ ст., і поетапного формування особистості видатного науковця.

Виклад основного матеріалу. Родові корені А. О. Бабича – із колишнього козацького села Наковальщина, що на Дніпропетровщині (тепер – Павлівка Васильківського району) [4, арк. 46]. Селянський син, Анатолій Бабич пройшов через випробовування у голодні післявоєнні роки (1946–1947) та період відбудови зруйнованого війною сільського господарства. Мати, Антоніна Афанасіївна, важко працюючи на відбудові господарства, зберегла та передала сину найвищі якості, які розкрилися у його подальшому житті. Батько, О. І. Бабич (1915–1944) [4, арк. 50] не повернувся із фронтів радянсько-німецької війни, про що свідчить автобіографічний запис [4, арк. 50–51]. У полотняній торбині сільського пастушка, окрім окрайця хліба, завжди були книги Тараса Шевченка, Архипа Тесленка, Володимира Сосюри, Івана Нечуя-Левицького [4, с. 35] та інших вільнодумців. Ці та інші чинники сформували головний іміджевий стрижень майбутнього науковця. Природні обдарування

Анатолія Бабича, його взаємовідносини з іншими людьми, методи взаємодії із навколишнім середовищем, налагодження ученим різносторонніх соціальних комунікацій у професійній сфері, притаманні новатору динамічна єдність і рівновага, структурували суспільну думку про нього.

Формування професійних здібностей майбутнього спеціаліста відбувалося у стінах Дніпропетровського сільськогосподарського інституту (1954–1959) (нині – Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет), який Анатолій Бабич закінчив з відзнакою (диплом ученого агронома № 541900) [4, арк. 52]. Перша виробнича творча лабораторія молодого фахівця – аграрні ниви села Павлівки, де він працював на посаді дільничного агронома у колгоспі імені Кірова Васильківського району Дніпропетровської області, а згодом – головним агрономом цього ж господарства (1959–1961) [4, арк. 47]. Загальновідомо, що тісні наукові контакти з науковцями університету підтримувалися упродовж усієї трудової діяльності ученого (атестат Почесного професора, 1997 р.) [4, арк. 59].

Дослідниками життєвого шляху А. О. Бабича і його творчої діяльності виділено два основних періоди – дніпропетровський (1961–1980) і вінницький (1980–2015) [1, с. 22, 27]. Є підстави вважати, що на подальший професійний розвиток А. О. Бабича вплинули роки навчання в аспірантурі Всесоюзного НДІ кукурудзи міста Дніпропетровська (нині – Інститут зернового господарства Національної академії аграрних наук України), куди він вступив на початку березня 1961 р. [4, арк. 47-48]; директор Інституту кукурудзи, академік ВАСХНІЛ А. І. Задонцев підтримав навчання талановитого агронома в очній аспірантурі. Науковим керівником А. О. Бабича був відомий учений А. П. Гиренко [3, с. 17]. Так, у лабораторії агротехніки кормових культур аспірант А. О. Бабич зробив перші кроки у науці, досконало опанував методикою дослідної справи, вивчав біологію і технологію вирощування й виробництва у зоні Степу зернофуражних і кормових культур, зокрема зосередився на дослідженні проблеми кормів і кормового білка.

Вважається, що цю життєву віху Анатолія Бабича умовно можна поділити на декілька періодів, початковим етапом яких було проведення оригінальних польових дослідів з вирощування кормових культур, зокрема кукурудзи, сої і сорго та багаторічних трав. Логічним послідовним періодом можна вважати поглиблене вивчення культивування основних кормових культур, збагачення теорії змішаних посівів, а також закладення перших дослідів із вирощування сої й вивчення продуктивності різних сортів сої. Тоді ж були закладені перші досліді по культурі сої, вивчення строків посіву цієї культури, біологічної фіксації азоту; досліджувалися кормові переваги сої.

У лабораторії професора А. П. Гиренка (дніпропетровська наукова школа, до якої належав А. О. Бабич) розпочався етап формування видатного ученого. Як пізніше зазначив сам А. О. Бабич: «Мене переповнювало бажання досліджувати, працювати, творити, писати. Я не рвався до влади, з головою занурився у науку, проводив досліді, був щасливий» [3, с. 18].

З'ясовуючи наукові інтереси А. О. Бабича в галузі фізіології, селекції, рослинництва, землеробства, економіки, – прослідковуємо, що власні оригінальні дослідження сприяли успішному захисту кандидатської дисертації на тему «Продуктивність змішаних посівів кукурудзи і сорго з соєю на силос в залежності від сортового складу компонентів у центральному Степу України», яку він захистив у Всесоюзному НДІ кормів імені В. Р. Вільямса (диплом кандидата наук, № 003051, 1965) [4, арк. 53].

Встановлено, що у цей період опубліковані дослідником наукові праці ілюструють основні творчі напрями: питання збільшення поживності кормів; удосконалення агротехніки вирощування однорічних бобових культур; пошуку можливостей і шляхів підвищення урожаю сої на зрошувальних землях; вивчення технологічних карт посівів; організації кормової бази тощо. З'ясовано, що праці цього періоду публікувалися у таких галузевих наукових виданнях: «Вісник сільськогосподарської науки», «Зернове господарство»; у бюлетені Всесоюзного науково-дослідного інституту кукурудзи та ін. Наукові надбання вищезазначеного періоду узагальнюємо так: рослинництво,

агротехніка і селекція кормових культур (47); кормовиробництво (63); виведення сортів сої, технології вирощування (13).

Практична і дослідницька діяльність А. О. Бабича, генерування його наукового світогляду, фаховий розвиток і професійний ріст молодого ученого сприяли його стрімкому кар'єрному росту – він отримує вчене звання (атестат старшого наукового співробітника № 000119, 1970 р. зі спеціальності «Рослинництво») [4, арк. 54]; обіймає посаду вченого-секретаря (1968–1975) та завідувача лабораторії кормових культур Всесоюзного НДІ кукурудзи (1975–1980) [4, арк. 47-48]. У цей трудовий період А. О. Бабич захистив дисертацію на тему «Особливості технології вирощування сої в умовах центрального степу України (диплом доктора наук №000272, 1979 р.) [4, арк. 55]. Публікуються його наукові статті, методичні рекомендації, наукові звіти, доповіді, які науковець оприлюднює як одноосібно, так і у співпраці із колегами.

У дніпропетровській науковій школі А. О. Бабич опанував необхідний об'єм теоретичних і практичних знань з методики досліджень, зібрав і засвоїв найновіший досвід, що сприяло професійному зростанню лідера прогресивної наукової думки, відомого організатора і засновника нових перспективних ліній спрямування у проведенні наукових практик. У середовищі свободи творчої думки, делікатності й толерантності, на традиціях наукової етики своїх керівників А. П. Гіренка і А. І. Задонцева, упродовж десятиліть акумулювалась особистість ученого із широким діапазоном мислення й відданістю концептуальній ідеї із властивими власними методами її реалізації. Дніпропетровська наукова школа стала для А. О. Бабича простором формування, його творчим підмурівком, «основою наукової етики, опануванням традиціями праці у науковому колективі» з прийняттям «виважених рішень, свободи творчості»; фундацією у майбутньому власної наукової школи [3].

Новою добою діяльності А. О. Бабича стала його наукова й організаторська праця у зоні Лісостепу на посаді директора Українського науково-дослідного інституту Південного відділення ВАСГНІЛ (наказ

Українського дослідного інституту кормів № 25-к, м. Вінниця, 1980 р.) [4, арк. 62] (нині – Інститут кормів та сільського господарства Поділля НААН) [9]. Втім, саме у вінницький період проявився талант ученого й організатора науки у галузі аграрних інновацій. За короткий час він очолив масштабну розробку наукових програм із кормовиробництва; сформував перспективні напрями наукових досліджень; створив нові наукові лабораторії; забезпечив матеріально-технічну базу. Учений розвинув наукову співпрацю із міжнародними науковими центрами. Він відвідав США (1983, 1992), Швейцарію (1985), Німеччину (1988), Канаду (1990), Польщу 1993), Чехію (1994) та ін. країни [4, арк. 45].

Прослідковується тенденція стрімкого наукового зростання А. О. Бабича у вінницький період. Він отримує високі й почесні звання та обіймає відповідальні посади: професора зі спеціальності «Рослинництво» (атестат № 016136, 1987 р.) [4, арк. 56]; члена-кореспондента ВАСГНІЛ з обраною ним спеціальності «Кормовиробництво» (1988 р.) [4, арк. 57], академіка із профільної спеціальності «Рослинництво і кормовиробництво» (1990 р.) [4, арк. 58].

Науковець тісно співпрацює з науково-дослідними установами Великобританії, Польщі, Болгарії, Молдови, Угорщини, країнами Прибалтики. Очолюючи українську соєву асоціацію, розвиває зв'язки із соєвою асоціацією Америки, створює власні фундаментальні дослідження з проблеми кормового білка [6; 7; 8], оприлюднює їх на конференціях, симпозіумах, засіданнях Президії Південного відділення ВАСГНІЛ.

1980-ті роки були періодом комунікативного досвіду через проведення семінарів і науково-виробничих конференцій, зокрема у Вінницькій, Одеській, Черкаській, Хмельницькій, Чернівецькій, Тернопільській областях. На початок вінницького періоду у творчій базі науковця – 6 книг, 120 статей [4, арк. 40]. Під науковим керівництвом А. О. Бабича реалізовується проєкт «Корми і кормовий білок» (45 наукових інститутів і дослідних станцій та понад 900 осіб з-поміж науковців з різних регіонів); з'являються нові наукові праці.

Основа здійснення задумів – фундаментальні й прикладні дослідження нової вінницької наукової школи з біології кормових і зернобобових культур, фотосинтезу та біологічної фіксації азоту, удосконалення технологій вирощування кормових культур, виробництва кормів і білка.

Спільно із А. О. Бабичем творчо працює когорта науковців: А. П. Гіренко, М. Ф. Зубець, А. А. Підгайна-Бабич, К. П. Демиденко та ін. Праці систематично публікуються у галузевих виданнях: «Бюлетень Інституту сільськогосподарської мікробіології», «Бюлетень ВНДІ кукурудзи», «Вісник аграрної науки України», «Збірник наукових праць Інституту землеробства УААН»; фахових виданнях: «Хлібороб України», «Корми і кормовиробництво», «Пропозиція», «Вісник агронома» та ін.

Упорядковуючи наукові дослідження цього періоду за структурою і типом робіт, виділяємо основні: наукові доповіді на симпозіумах, конференціях; методики проведення досліджень; стандарти, звіти; статті за окремими темами; збірники, записні книжки й монографії. Слід відзначити напрацювання вищезазначеного періоду з метою визначення їх переважаючих лінійних напрямів: селекція, агротехніка вирощування й захист рослин (40); галузь кормовиробництва (350); агротехніка, селекція вирощування сої (150), у тому числі із проблеми кормового білка (50).

Вивчення й упровадження А. О. Бабичем і його науковою школою світового досвіду у галузі кормовиробництва, забезпечення харчовим і кормовим білком відображені у наукових публікаціях ученого: «Особливості кормовиробництва в США» (1987), «Збільшення виробництва кормів і білка – стратегічний напрям розвитку сільського господарства України» (1993); наукових доповідях «Сучасний стан і перспективи інтенсифікації виробництва кормів і білка в Україні» (1993), «Посухи і пилові бурі, особливості їх формування, поширення та впливу на кормові та продовольчі ресурси України» (1995) та ін.

У 1989 р. А. О. Бабичу присуджена премія «За розробку і втілення у виробництво результатів найбільш важливих науково-технічних досліджень,

які мали важливе значення для розвитку АПК» [4, арк. 65]. Він – лауреат премії НААН (1997) за цикл опублікованих праць з проблеми кормового білка. Став першим доктором наук по культурі сої в Україні [5, с. 17]. Нагороджений Почесною відзнакою Президента України Л. Кучми «За визначний внесок у розвиток сільськогосподарської науки, впровадження передових технологій вирощування й використання сої» [4, арк. 68].

У процесі дослідження встановлено, що праця А. О. Бабича, його досвід і авторитет створили фундаментальну основу для підписання трудових контрактів з УААН: (1992–1997) [4, арк. 69-70]; (1997–2002) [4, арк. 77-82] на посаду директора Інституту кормів і сільського господарства Поділля. Надалі працював радником дирекції Інституту кормів (2001–2011) [4, арк. 37]; завідувачем відділу селекції й технології вирощування сої і зернових бобових культур [4, арк. 33-35]. У своє останнє творче десятиліття працював напружено сам і передавав досвід молодим ученим.

Створена А. О. Бабичем вінницька наукова школа селекції, рослинництва і кормовиробництва стала базою підготовки наукових кадрів для аграрної сфери: 50 кандидатів і докторів наук, серед них 10 академіків і членів-кореспондентів; спільно створені понад 100 сортів сої, зернобобових і кормових культур [3, с. 17-18]. Розроблені науковою школою А. О. Бабича адаптивні технології вирощування високопродуктивних сортів кормових культур забезпечили їх виробництво й реалізацію на аграрних ринках. Наукова діяльність ученого-селекціонера високо оцінена як нашою державою, так і міжнародною аграрною спільнотою [5, с. 10].

Висновки. Отже, вивчення наукової спадщини А. О. Бабича дозволило здійснити спробу виділення основних етапів формування й розвитку багатопрофільного науковця, його внеску у розвиток сільськогосподарської науки на тлі історичної доби. Наукова діяльність ученого у 60-80-ті рр. ХХ ст. пов'язана із Всесоюзним НДІ кукурудзи, що розміщений у Дніпропетровську, в зоні Степу. Саме в цей період розпочався шлях А. О. Бабича у науку через проведення оригінальних польових дослідів із вирощування кормових культур,

зокрема кукурудзи, багаторічних трав, сої й сорго. Тоді ж відбулося кар'єрне зростання науковця – він обрав кормовиробництво і проблему забезпечення кормовим білком, що надалі стало головним напрямом його багатьох наукових досліджень. Учений робить перші кроки у питанні вирощування сої та селекції продуктивних сортів сої. Академік багато працював, оприлюднював перші оригінальні статті, книги із галузей сільського господарства: селекції, рослинництва, кормовиробництва, землеробства.

У вінницький період наукової діяльності А. О. Бабич публікував близько 20-50 наукових праць щорічно, розвивав дослідження світового рівня. Учений одержував нові результати, вирішував життєві завдання виробництва і розвитку агропромислового комплексу у ринкових умовах, усі свої знання спрямовував на організацію науково-дослідних робіт підрозділів Інституту кормів і сільського господарства Поділля та його дослідних станцій.

А. О. Бабич став фундатором нового напрямку (розв'язання проблеми білка), розробником технологій вирощування високобілкових культур і забезпечення продовольчими ресурсами. За весь період наукової роботи він дотримувався зваженого підходу, а виробництво кормів і білка розглядав як глобальний процес світового землеробства.

Нові наукові течії досліджень А. О. Бабича мали нестандартні підходи, які учений сміливо практикував у лабораторіях і на виробничих ділянках. Його пів вікова діяльність, а це 51 рік титанічної праці, наукова спадщина, одноосібна і у співавторстві, привертала увагу дослідників своєю новизною. Наукові надбання А. О. Бабича продовжилися у працях однодумців, технологічні розробки і високоврожайні сорти виведених за його участі кормових культур мають попит на виробництві.

Результати багаторічних і систематичних досліджень А. О. Бабича у галузі селекції, рослинництва й кормовиробництва та розв'язання проблем харчового і кормового білка мали важливе значення у другій половині ХХ ст., мають джерельне значення й актуальність сьогодні. Поглиблене вивчення і

збереження наукового спадку ученого і надалі сприятиме розвитку української аграрної науки.

Список використаних джерел та літератури

1. Бабич Анатолій Олександрович: бібліогр. покажч. наук. праць за 1963–2003 рр. / наук. ред. В. А. Вергунов. Київ: Аграрна наука, 2003. 184 с.
2. Степаненко А. Г. Академік А. О. Бабич: і визнання, і шана, і довір'я. Вінниця: Тезис, 1999. 169 с.
3. Михайлов К. С. Наукова школа академіка А. О. Бабича. Вінниця: Діло, 2006. 120 с.
4. Архів Інституту кормовиробництва і сільського господарства Поділля. Особова справа Бабича Анатолія Олександровича (1936–2015). 112 арк.
5. Національна академія аграрних наук України. Персональний склад (академіки, члени-кореспонденти, почесні та іноземні члени). 1990–2011: біогр. довід. / уклад. В. А. Вергунов, Н.Б. Щebetюк, О. П. Анікіна, Х. М. Піпан, Т. Р. Грищенко, Л. А. Кириленко; вид. 2-ге, перероб. та доп. Київ: Аграрна наука, 2012.
6. Бабич А. О. Соя для здоров'я і життя на планеті Земля. Київ: Аграрна наука, 1998.
7. Бабич А. О., Побережна А. А. Народонаселення і продовольство на рубежі другого і третього тисячоліть. Київ: Аграрна наука, 2000. 158 с.
8. Бабич А. О. Світові земельні, продовольчі і кормові ресурси: монографія. Київ: Аграрна наука, 1996. 298 с.
9. Інститут кормів та сільського господарства Поділля Національної академії аграрних наук України. URL: <https://fri.vin.ua/istoriya/>
10. Анатолій Бабич вдруге визнаний людиною року в США. *Вінниччина*, 1998. 20 жовт. С. 1.

References

1. Verhunov, V. A. (Eds.). (2003). Babych Anatolij Oleksandrovych: bibliohr. pokazhch. nauk. prats' za 1963–2003 rr. [Babich Anatoly Oleksandrovych: bibliography. show of science works for 1963–2003]. Kyiv [in Ukrainian].
2. Stepanenko, A. H. (1999). Akademik A. O. Babych: i vyznannia, i shana, i dovir'ia [Academician A. O. Babich: recognition, respect, and trust]. Vinnytsia [in Ukrainian].
3. Mykhajlov, K. S. (2006). Naukova shkola akademika A. O. Babycha [Academician A. O. Babich Scientific School]. Vinnytsia [in Ukrainian].
4. Arkhiv Instytutu kormovyrobnytstva i sil's'koho hospodarstva Podillia. Osobova sprava Babycha Anatoliia Oleksandrovycha (1936–2015) [Archive of the Institute of Fodder Production and Agriculture of Podillia. Personal file of Anatoly Oleksandrovich Babich (1936–2015)]. 112 p. [in Ukrainian].
5. Verhunov, V. A., Schebetiuk, N. B., Anikina, O. P., Pipan, Kh. M., Hryshenko, T. R., & Kyrylenko, L. A. (2012). Natsional'na akademiia ahrarnykh nauk Ukrainy. Personal'nyj sklad (akademiky, chleny-korespondenty, pochesni ta

inozemni chleny)1990–2011: biohr. dovid. [National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine. Personnel (academics, corresponding members, honorary and foreign members) 1990–2011: biogr. argument.]. Kyiv [in Ukrainian].

6. Babych, A. O. (1998). Soia dlia zdorov'ia i zhyttia na planeti Zemlia [Soy for health and life on planet Earth]. Kyiv [in Ukrainian].

7. Babych, A. O., & Poberezhna, A. A. (2000). Narodonaselennia i prodovol'stvo na rubezhi druhoho i tret'oho tysiacholit' [Population and food at the turn of the second and third millennia]. Kyiv [in Ukrainian].

8. Babych, A. O. (1996). Svitovi zemel'ni, prodovol'chi i kormovi resursy: monohrafiia [World land, food and fodder resources: monograph]. Kyiv [in Ukrainian].

9. Instytut kormiv ta sil's'koho hospodarstva Podillia Natsional'noi akademii ahrarnykh nauk Ukrainy [Podillia Institute of Fodder and Agriculture of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine]. URL: <https://fri.vin.ua/istoriia/> [in Ukrainian].

10. (1998). Anatolij Babych vdruhe vyznanyj liudynoiu roku v SShA. [Anatolij Babych was recognized as the person of the year in the USA for the second time]. *Vinnychchyna*, 20 zhovt., p. 1 [in Ukrainian].

Рецензенти:

В. В. Куйбіда, д. і. н., проф.;

Л. М. Татарчук, к. і. н.

Надійшла до редакції: 07.12.2022 р.